

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Recep Koyuncu. Kıraat İlminde Tahrîrât: Mustafa el-İzmîrî ve ‘Umdetü’l-İrfân Adlı Eseri (Edisyon Kritik). İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021, 264 Sayfa.

Eren PİLGİR*

“Tarîk ve rivayetlerde ortaya çıkabilecek telif ve terkîblerin önlenmesini sağlamak” şeklinde tarif edebileceğimiz tahrîrât, İbnü’l-Cezerî’nin (ö. 833/1429) *en-Neşr fi’l-kırâati’l-aşr* adlı eserinde kıraat birikimi adına geniş bir kaynakça kullanarak yaklaşık bin tarîke yer vermesi sebebiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Söz konusu tarîklerin çokluğu tahrîrâtın daha geniş zeminde ele alınmasını sağlamış ve kıraat ilminde tahrîrâta dair geniş bir literatür ortaya çıkmıştır. Ülkemizde tahrîrât hakkında bazı akademik çalışmalar yapılmışsa da bu çalışmalar ilgili ilmi ana hatlarıyla tasvirin ötesine geçebilmiş değildir. Bu bağlamda artık yüzeysel çalışmaların yerini tahrîrât geleneği hakkında ortaya çıkan ekollerin yöntem tahlilinin yapılmasına ve sahanın önemli eserlerindeki görüşlerin bir bütünlük arz edip etmediğinin incelenmesine bırakması gerekir. Koyuncu’nun, sahadaki ilk çalışmalardan kabul edilecek kitabı, tahrîrât-taki “İzmîrî Ekolü”nün kurucusu Mustafa b. Abdîrrahman el-İzmîrî’nin (ö. 1154/1741) *Umdetü’l-irfân* ve bu eserin şerhi olan *Bedâi’u’l-burhân*’ı mercek altına almayı hedefliyor (s. 13).¹ Bu yazıda eser, ana kurgusu takip edilerek bazı açılardan tahlil edilecektir.

Eser, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın konusu, gayesi, kapsam ve metodu ile beraber kısa bir literatür değerlendirmesi yer alır. Literatür değerlendirmesi yapılırken bu eserin, İzmîrî’nin tahrîrât anlayışını somut bir şekilde ortaya koyacak olması nedeniyle önceki tahrîrât çalışmalarından ayrıldığı belirtilmektedir (s. 15). “Kıraat İlminde Tahrîrât” başlıklı Birinci Bölüm’de yazar, tahrîrât ilmine zemin teşkil edecek şekilde kıraat tarihini, İbnü’l-Cezerî’nin tahrîrât hakkında nasıl bir rol oynadığını ve bu bağlamda ortaya çıkan ekolleri ele alır. Aynı başlık altında “tahrîrât”ın tanımı, mahiyeti, kıraat ilmine katkısı ve faydasına işaret edilir. İkinci Bölüm, “Mustafa el-İzmîrî’nin Hayatı, İlmi Kişiliği ve Eserleri” başlığını taşır. “*Umdetü’l-İrfân* Adlı Eserin Tahlili” başlıklı Üçüncü Bölüm’de kıraat imamları, râvileri ve tarîklerine temas eden yazar, burada *Umdetü’l-irfân*’a tahrîrât açısından kaynak teşkil eden kitapları listeler. Son olarak tahrîrât hakkında geniş sayılabilecek

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kur’an-ı Kerim Okuma ve Kıraat Anabilim Dalı. eren.pilgir@marmara.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1077-227X

1 Çalışmanın hem ana metni hem de tahkik kısmı aynı kapak arasında ve yeniden numaralandırılarak verilmiştir. Ana metin 128, tahkik kısmı ise 136 sayfadır. Bu sebeple bu yazıda ana metne yapılacak atıflar “s.” ile, tahkik kısmına yapılacak atıflar ise “t.” ile gösterilecektir.

örnek tablolar sunar. Bu bölümü bir değerlendirmeye sonlandıran yazar, “*Umdetu’l-İrfân Adlı Eserin Tahkiki*” başlığını taşıyan son bölüme geçer. İlgili bölümde eserin müellife nispeti, telif sebebi, ilmî değeri ve nüshaları hakkında bilgiler verip son olarak tahkikte takip ettiği yöntemi açıklar. Bu anlamda kitabın *Umdetu’l-irfân* özelinde “İzmîrî Ekolü”nü etüt ettiği söylenebilir.

Birinci Bölüm’de tahrîrâtın anlamlandırılması açısından kıraat ilmi tarihini üç ana başlıkta ele alan yazar, daha sonra İbnü’l-Cezerî’nin tahrîr ameliyesi noktasındaki hakkını teslim eder. Ayrıca İbnü’l-Cezerî’nin kendisinden sonraki telif ve tedrisatı da şekillendirdiğini dile getirir (s. 28). Akabinde tahrîrât ekollerine yer veren Koyuncu, tahrîrât geleneğindeki iki ana ekolü ele alır. “Mansûrî Ekolü”nün, İbnü’l-Cezerî’nin *en-Neşr*’de yer verdiği tarik ve vecihlerle yetindiğini, bunun yanı sıra *en-Neşr*’deki tafsîlî kaynaklara itibar etmekle beraber eserdeki icmâlî kaynaklarından aktardığı bilgileri de dikkate aldığını ifade eder. “İzmîrî Ekolü”nün ise bizzat *en-Neşr*’in kaynaklarına geri dönerek bu kaynaklardan hüküm çıkardığını ve kaynak eserlerle *en-Neşr* arasında tenakuz olduğunda kaynak eserleri dikkate aldığını belirtir. Yazar son olarak, bu ekolün *en-Neşr*’de sadece tarik isnâdı bulunan tafsîlî kaynaklara itibar ettiğini söyler (s. 30-1).

Birinci Bölüm’de ayrıca “Kıraat İlmi Öğretiminde Tarikler” adlı bir başlık açan yazar, kitabın konusu olan *Umdetu’l-irfân*’ın ve *Bedâi’u’l-burhân*’ın kıraat eğitiminde takip edilen tarikler bağlamında nereye oturduğuna işaret etmeden genel geçer bilgiler verir (s. 32-4). Hâlbuki Mustafa b. Abdîrahman el-İzmîrî’nin tercihlerinin bir kısmının ülkemizde takip edilen “Takrîb/Aşere-i kübrâ” metodunda uygulanması bu başlık altında müstakil bir değerlendirmeyi hak etmektedir. Yazar bu başlığı tamamlayarak tahrîrâtın tanımı, mahiyeti, önemi ve faydası hakkında bilgiler sunar. Tahrîrâtın tanımına dair bazı tariflere yer veren Koyuncu, bu tarifler üzerinden tahrîr ameliyesini hadis ilmindeki sened-metin tenkidine benzetir (s. 35, 44). Yazarın kıraat-hadis özelinde kurduğu ilişki dikkat çekicidir. Kendisinin tahrîrât için yaptığı tarif ise şöyledir: “Tariklere nispet edilen ilgili kıraat vecihleriyle birlikte isnad halkalarının kaynak eserler marifetiyle tetkik edilmesidir” (s. 36). Daha sonra tahrîrâtın mahiyet ve önemine yer veren yazar, bu başlık altından özet olarak tahrîrâtın rivayet ve tariklerde olası bir telfîk ve terkîbi önlemeye matuf olduğunu belirtir (s. 36-43). Tahrîrât hakkındaki çalışmalarla bölümü sonlandıran Koyuncu, bu bölümde bazı âlimlerin tahrîrâtı gereksiz gördüğüne de işaret etmiştir. Abdülfettâh el-Kâdi (ö. 1982) bu hususta yazarın örnek olarak yer verdiği iki âlimden birisidir (s. 50). Yazar, onun tahrîrâtı gereksiz gördüğüne dair görüşünü zikreden herhangi bir kaynak göstermemiştir. Kâdi *Ebhâs fi kırââti’l-Kur’âni’l-Kerîm*’inde işaret edilen değerlendirmelere yer vermişse de² kendisinin *el-Vâfi fi Şerhiş-Şâtıbiyye* adlı eserinde bizzat tahrîrât yapmış olduğu yazarın gözünden kaçmıştır.³

2 Abdülfettâh el-Kâdi, “Ebhâs fi kırââti’l-Kur’âni’l-Kerîm”, *el-’Amâlü’l-kâmile liş-şeyhi’l-allâme Abdilfettâh b. Abdilgînâ el-Kâdi* (haz. Abdülazîz b. Abdülfettâh), Cidde: Ma’hedü’l-İmâm eş-Şâtıbî, 2014, V, 407.

3 Örneğin bk. Abdülfettâh el-Kâdi, *el-Vâfi fi Şerhiş-Şâtıbiyye*, Kahire: Dâru’s-Selâm, 2015, s. 73, 182.

İkinci Bölüm'de Koyuncu, İzmîrî'nin hayatı ve ilmi kişiliği ile beraber eserlerine yer verir. Yazar bu bölümde daha önce kaleme alınan araştırmaları kullanmakla yetinmiş, yeni bir tespitte bulunmamıştır. Nitekim İzmîrî'nin eserlerini anarken *Bedâi'u'l-burhân*'ın yazmalarını tespitte Türkiye *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'ndeki (DİA) "Mustafa el-İzmîrî" madesindeki bilgilerle yetinmiştir (s. 52). Ancak onun işaret ettiği nüshalar haricinde bu eserin dört nüshası daha vardır. Bunlardan üçü ülkemizde olup Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi (n. 19 Hk 200), Manisa İl Halk Kütüphanesi (n. 45 Hk 4554) ve Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi Bölümünde (n. 0004) yer alırken diğer nüsha Suudi Arabistan Câmî'atü Ümmî'l-Kurâ Mektebetü'l-Melik Abdullah b. Abdilazîz'dedir (n. 949). İzmîrî'nin eserlerini sayan yazar, *Hısnü'l-kâri*'nin Hâlid Hasan Ebü'l-Cüd tarafından müellife nispet edildiğine işaret etmiştir (s. 54). Ancak bu eser İzmîrî'ye değil, onun talebesi olan Hâşim b. Muhammed el-Mağribî'ye (ö. 1186/1772) aittir.⁴

Yazar, bu çalışmada ortaya koymak istediği temel meseleleri Üçüncü Bölüm'de ele almaktadır. Girişte tahrîrât geleneği bağlamında İzmîrî'nin *Umdetü'l-irfân* ve *Bedâi'u'l-burhân* adlı eserlerini mercek altına alarak mezkûr eserlerin alana katkısını ve bu alandaki yerini tespit etmeyi hedeflediğini söyleyen (s. 13) yazarın bölüm girişinde kıraat imamlarına, râvilerine ve özellikle tariklerine yer vermesi tahrîrâtın bizatihi bu üçlü sacayağına dayanması açısından önemlidir (s. 56-9). Daha sonra İzmîrî'nin tahrîrât bağlamında kullandığı eserleri tespit edip listelesen (s. 59-60) de listedeki bazı eserlerin aslında İzmîrî'nin elinde olmayabileceğine işaret etmemiştir. Bu sebeple olacak ki Dördüncü Bölüm'de İzmîrî'nin, *en-Neşr*'de geçen kaynakların tamamına müracaat ettiği söylenir (s. 111). Hâlbuki İzmîrî, *en-Neşr*'de geçen kaynak eserlerin bazılarını sahip olmadığını bizzat *Bedâi'u'l-burhân*'da belirtmiştir.⁵ Dolayısıyla böyle bir çalışmada söz konusu iki eserin tahrîrât açısından yeri tespit edilecekse evvelâ *en-Neşr*'in kaynaklarına dönmesi sebebiyle İbnü'l-Cezerî'nin yönteminden farklı bir yöntem benimseyen İzmîrî'nin, *en-Neşr*'de zikredilen kaynakların hangilerine sahip olmadığı tespit edilmeliydi. Bu bağlamda İzmîrî'nin *Umdetü'l-irfân* ve *Bedâi'u'l-burhân*'da nasıl bir yöntem izlediği ve bu yöntemin doğru olup olmadığı sorgulanarak İbnü'l-Cezerî'nin mi yoksa İzmîrî'nin mi izlediği yöntemin tutarlı olduğu ortaya konulmalıydı. Yönteme dair bu eksiklikler yazarı, *Umdetü'l-irfân*'da bulunan bilgileri *Bedâi'u'l-burhân* yardımıyla şemalaştırmasına (s. 61-104) ve konu hakkında kısmen yüzeysel değerlendirmeler yapmasına itmiştir (s. 104-7).

Dördüncü Bölüm'de yazar, eserin müellife aidiyetine, telif sebebine, ilmî açıdan değerine ve eserin nüshalarına yer verir. Eserin müellife nispeti noktasında herhangi bir şüphe olmadığını dile getiren Koyuncu, bir grup kurrânın İzmîrî'den *Tayyibetü'n-Neşr*'in tarik ve vecihlerini dikkate alarak bu konuda eser yazmasını talep etmesi üzerine onun *Umdetü'l-irfân*'ı

4 Tayyar Altıkulaç, "Mustafa İzmîrî", *DİA*, XXIII, 530; Murad Sadıkov, "Hâşim b. Muhammed el-Mağribî'nin Hayatı ve 'Hısnü'l-Kâri' fi İhtilâfi'l-Mekâri' Adlı Eseri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, XI, sy. 60, s. 1304.

5 Örneğin bk. Mustafa b. Abdırrahman b. Muhammed el-İzmîrî, *Bedâi'u'l-burhân alâ Umdetü'l-irfân* (nşr. Meryem İbrahim Cündeli), Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2008, s. 51, 68, 74.

kaleme aldığını söyler (s. 110). İlmî bakımdan ise İzmirî'nin izlediği yöntemin hem *en-Neşr*'in yönteminden ayrılması hem de dirayet ürünü olması sebebiyle önem arz ettiğini ifade eder. Bir başka deyişle bu eserin, *en-Neşr*'i incelemeye tabi tutması açısından ayrı bir öneme sahip olduğunu belirtir. Bu bağlamda son olarak *Umdetü'l-irfân*'ın kendinden sonraki takipçilerine öncülük ettiğini söyler (s. 110-1). Yazar, eserin nüshalarından bahsederken iki müellif nüshası olduğunu kaydeder (s. 113-5). Bunlardan ilki Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa, diğeri ise Laleli bölümündedir. Hâlbuki Laleli nüshası müellif nüshası değildir. Çünkü müellif nüshasındaki yazı stili diğeri nüshadaki yazı stilinden oldukça farklıdır. Ayrıca Laleli nüshasının son varlığında; “کتبت هذا الكتاب من خط المؤلف” ifadesi bulunur (s. 115) ki, bu ifade eseri istinsah eden kişinin bu nüshayı müellif nüshasından yazdığını gösterir. Nüshalar bağlamında yazarın Üçüncü (s. 106) ve Dördüncü Bölüm'de (s. 109-10) yazmaya atıf yaparken ilk sayfayı “1^a” olarak kaydetmesine mukabil yazma eserlerin her zaman “1^b” ile başladığı belirtilmelidir.⁶ Dolayısıyla çalışmadaki yazma atıflarının tamamının gözden geçirilmesi faydalı olacaktır. Tahkik metninde ise İzmirî'nin *Umdetü'l-irfân*'da kaynaklara sarahaten atıfta bulunduğu yerler oldukça az olmasına rağmen yazar ilgili kaynaklarda geçen bilgileri kaynağından kontrol etmemiştir (t. 8-10, 13, 33, 57, 69, 121).

Eser, mezkûr eksikliklerine rağmen çalışmayı tetkik eden birine tahrîrâtın tarihsel serencamını açık ve net bir akademik üslupla takip etme imkânı sunmaktadır. Eserin kıraat ilmi açısından önemi ise bu alanda kaleme alınan ilk müstakil çalışmalardan olmasıdır. Dolayısıyla bu çalışmanın tahrîrât hakkında genel anlamda bir perspektif sunduğu ve tahrîrât bağlamında yapılacak diğeri çalışmalara alan açarak önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

6 İsmail E. Erünsal, *Ortaçağ İslam Dünyasında Kitap ve Kütüphane*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s. 169.